

ХАЛЕЦКАЯ Л. П. Эволюция понятия “могущество” в политической мысли Франции конца XX – начала XXI столетия.

В статье анализируются содержание понятия “могущество” в политической мысли Франции конца XX – нач. XXI ст., критерии и средства реализации могущества государств в современных геополитических условиях.

Ключевые слова: многополюсный мир, “могущество”, типология критериев могущества, “могущество силы”, “могущество влияния”, “разумное могущество”. “революция могущества”, демократическая требовательность.

HALETSKA L. Evolution of the term “power” in the political thought of France at the end of 20 – beginning of the 21 century

The article examines the meaning of concept “power” inside the political idea of France in the end of XX at the beginning of XXI century, criteria and means of realization of power in modern geopolitical conditions.

Key words: diversitive world, “power”, criteria of power, “hard power”, “soft power”, “smart power”, “revolution of power”, democratic insistence.

Черкасов О. В.

**ФДБОУ ВПО “Державний морський університет імені Ф. Ф. Ушакова”
Кримська філія (м. Севастополь)**

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПОЧАТКУВАННЯ ВИВЧЕННЯ ПАЛЕОЛІТУ КРИМУ: НАУКОВА СПАДЩИНА К. С. МЕРЕЖКОВСЬКОГО

*Костянтин Сергійович Мережковський
прожив життя повне протиріч, висловив ідеї,
що не були прийняті його сучасниками й забуті майже на сто років...
Він був людиною прориву: і в науці, і у філософії, і у моралі.*

М. М. Золотонос

*...за короткий строк (К. С. Мережковським) було зроблено стільки,
скільки інші археологи не зробили протягом усього життя.
Ним відкриті палеоліт Криму та Північного Причорномор'я загалом,
перші ранньопалеолітичні та перші печерні стоянки у країні...*

О. О. Формозов

*У статті подається огляд та систематизація наукової спадщини К. С. Мережковського.
Акцентовано увагу на внеску вченого у розвиток вітчизняної історії первісного суспільства та
первісної археології.*

Ключові слова: вітчизняна історіографія, історичний пам'ятник, історія первісного суспільства в Україні, методика археологічного дослідження.

Археологічні пам'ятники первісної історії Криму становлять важливе наукове значення, засвідчують про найдревніший період антропогенезу на території України, у контексті якого тривав складний синтез та взаємодія варіативних етнічних, соціокультурних та релігійних явищ і традицій. Проте послідовне систематичне вивчення первісної епохи внаслідок низки соціокультурних причин розпочалося лише наприкінці XIX ст. Цей процес мав не так інституціональний, як персоніфікований характер і був

пов'язаний з іменем ученого-енциклопедиста, філософа, “першовідкривача” кримського палеоліту – Костянтина Сергійовича Мережковського. Лише за два польові сезони учений власноруч дослідив понад тридцять печер на півострові, вперше відшукав стародавні культурні залишки, виокремивши палеоліт та мезоліт Криму. При цьому, ареал пошуків К. С. Мережковського відрізнявся систематичністю і показовою варіативністю: гроти та навіси, схили поблизу “похованих” стоянок, “відкриті” пам'ятники на гірських плато та узбережжі тощо [10; с. 88]. Особистість науковця як першого офіційного дослідника первісного суспільства у Криму традиційно згадується в усіх археологічних розвідках, що вміщують історіографічні огляди результатів проведення археологічних досліджень в Україні та Криму (зокрема Г. О. Бонч-Осмоловський, Б. С. Жуков, С. М. Бібіков, О. М. Бадер, О. О. Векілова та ін.). Матеріали до вивчення життя та діяльності К. С. Мережковського окремо подано у комплексній монографії О. О. Формозова. Водночас, у сучасній історичній науці й досі не існує окремих спеціальних праць, присвячених К. С. Мережковському як фундатору української первісної історії та історіографії. Таким чином, метою пропонованої публікації є характеристика історико-археологічної спадщини ученого у контексті процесу започаткування регіональних досліджень первісної історії в Україні та Криму протягом 70–80-х рр. XIX ст.

Проблему заселення території півдня Східної Європи на науковому рівні вперше було сформульовано у 1864 р. К. Е. Бером у серії наукових виступів та праць. Зокрема “Про найдревніших мешканців Європи” (у “Записках Російського географічного товариства за 1863 р.” – Кн. 1. – С. 1-20); “Про початкове становище людини в Європі (у “Місяцеслові за 1864 р.” – СПб., 1864). У 1876 р. про важливість вирішення вказаного питання висловився й данський археолог І. Ворсо (доповідь “Розселення та найдревніші культурні відносини Росії та Скандинавської півночі” // Вісник Товариства давньоруського мистецтва при Московському публічному музеї. – М., 1876. – № 1-5). Актуалізація вивчення вітчизняних пам'ятників первісної епохи стала одним з лейтмотивів монографії О. С. Уварова “Археологія Росії” (М., 1881. – Т. 1). Проте практичну реалізацію висунутих теоретичних положень та декларацій було реалізовано К. С. Мережковським протягом 1879–1881 рр.

Майбутній вчений народився 4 серпня 1855 р. у Санкт-Петербурзі у родині державослужбовця. Одержав традиційну домашню освіту, і у 1869 р. був прийнятий слухачем до юридичного училища. Однак вже у 1875 р. К. С. Мережковський став вільним слухачем, а наступного року – казеннокоштным студентом природничого відділення фізико-математичного факультету Санкт-Петербурзького університету [9]. Впродовж академічного навчання він під керівництвом професора М. П. Вагнера успішно працював у зоологічному суспільстві, брав участь у численних експедиціях. Так у 1877 р.

К. С. Мережковського було нагороджено премією Суспільства аматорів природознавства за дослідження флори і фауни Білого моря. У 1878 р. надруковано авторські праці “Етюди над найпростішими тваринами Північної Росії” та “Діатомові водорості Білого моря”. Наступного року опубліковано брошуру “Спостереження над рухом діатомових водоростей” [9].

Саме у цей час до сфери наукових інтересів молодого вченого потрапила й первісна історія. За власною ініціативою К. С. Мережковський організував одноосібну археологічну експедицію до Криму. Польові сезони тривали два роки – 1879 та 1880 [7]. Однак, незважаючи на такі стислі хронологічні терміни проведення, результати пошуків виявилися знаковими. Було відкрито перші на території країни пам'ятники пізнього палеоліту (Качинський навіс, Сюрень 1, Вовчий Грот та ін.); виділено та локалізовано ареали кримського мезоліту (поблизу Черкес-Кермена та Сюрень 1), обґрунтовано ідею про існування у Криму, так званих, похованих печер – пам'ятників первісної історії півострова (поблизу Кабазі), представлено деталізований огляд та опис відкритих гірських стоянок тощо. При цьому К. С. Мережковський не лише проводив польові розвідки з метою компонування авторських колекцій, а й прагнув робити теоретичні узагальнення, відшукати відповіді на важливі питання первісної історії людства: датування, періодизація, межі розселення тощо [9; с. 59-60].

Першою середньопалеолітичною стоянкою, що була відкрита та досліджена К. С. Мережковським у 1879 р. став Вовчий грот (розташований у 12 км на схід від Сімферополя у скелі вапняку над долиною р. Бештерек). Опис цього пам'ятника (як і наступних) здійснювався за розробленою ученим детальною схемою, що вміщувала такі складові:

- геологія та походження печери (карстуванням чи обрушення);
- параметри та фізико-географічні характеристики пам'ятника (суха чи волога печера, з широким чи вузьким входом тощо);
- стратиграфічна інформація з характеристикою знайдених артефактів та органічного матеріалу (остеологічні залишки) з висновками щодо індустрії та господарської діяльності первісної людини, яка мешкала на території пам'ятника за кожним культурним шаром;
- узагальнюючі висновки (перелік шарів, приблизна періодизація проживання первісної людини на стоянці, загальна кількість та класифікація знайдених у процесі дослідження кам'яних знарядь);
- опис та ілюстрування зібраної колекції [7; с. 10-11].

Відомо, що зібраний у Вовчому гроті К. С. Мережковським археологічний матеріал виявився невеликим (що дало підстави вважати стоянку тимчасовим притулком первісної людини), а пізніше був загублений. Залишився неопублікованим навіть план пам'ятника та його розкопок. Таким чином, датування стоянки відбувалося переважно за двома типовими кремінними знаряддями, знайденими у гроті. Це –

невелике “ручне рубило” з двобічною оббивкою та “ручний гостроконечник”, виготовлений з плаского кремінного відщепу. Мустьєрський вік Вовчого гроту пізніше підтвердив і французький дослідник Г. Мортільє, який у 1900 р. перевидав у власній монографії одне із знайдених К. С. Мережковським кремінних знарядь [1; с. 16].

Авторська методика вивчення первісних пам'ятників була оптимізована К. С. Мережковським у процесі дослідження у тому ж 1879 р. навісу Сюрень I (у Бахчисарайському районі). На Сюрені учений працював впродовж двох сезонів. У перший рік роботи К. С. Мережковський заклав у центральній частині навісу невеликий розкоп площею 3,5х2,5 м, глибиною до 3-х метрів. У двох шарах було знайдено кам'яні знаряддя, уламки кременю та велику кількість подрібнених кісток тварин. Загалом, ученим було виявлено біля 30 кремінних знарядь та 2 кістяних шила. Протягом наступного 1880 р. площа розкопу вже дорівнювала приблизно 60 м² [2; с. 237-238]. Акцентуємо, що впродовж другого польового сезону К. С. Мережковський працював вже не як учений-аматор, а як представник Російського географічного товариства, частково на кошти цього товариства і за заздальгідь затвердженим планом та інструкціями з дослідження печер з кістками за редакцією Г. Є. Щуровського [11; с. 9-10].

У процесі розкопок Сюрень I особливістю авторської методики став аналітико-логічний підхід до організації та проведення досліджень. Так К. С. Мережковський заклав перший розкоп (шахту, за авторською термінологією) не традиційно біля входу, а у глибині печери. Таку позицію науковець пояснив фізико-географічною специфікою пам'ятника. Звичайно, первісні мешканці гротів та навісів розташовували вогнище біля входу з метою уникнення задимлення житла. Проте, на відміну від стоянок з вузьким входом, Сюреньська мала широкий відкритий вхід. Отже, на думку К. С. Мережковського, розміщення вогнища за карнизом гроту могло призвести до його загасання внаслідок вітру та дощу. Доцільним було перенесення вогнища до середнього майданчика у печері. Розкопки ученого у сукупності із спостереженнями випадків перебування у гроті під час непогоди кримських татар, повністю підтвердили цю гіпотезу [7; с. 8-9]. Дворічні дослідження у Сюрені I довели існування у першій печері двох різних шарів. Це свідчило про дві різні культури кам'яного періоду. Щодо датування виявлених залишків культури первісної людини, то К. С. Мережковський досить обережно висловився: людина кам'яного віку мешкала у Криму в алювіальний період, коли вже не існувало таких тварин як мамонт, носоріг, печерний ведмідь тощо [6; с. 121-122].

Своєрідним аспектом проведення систематизації та вивчення зібраного матеріалу стало залучення дослідником даних компаративно-етнографічного характеру. Наприклад, знайдені у Сюрені кремнії із залишками червоної вохри, учений трактував як свідчення прояву

естетичного смаку та релігійно-містичних проявів первісної людини, яка, подібно до аборигенів Африки та індіанців Америки, застосовувала природні рослинні фарби для фарбування тіла, одягу, посуду, а також з метою охорони від злих духів та ведення бойових дій тощо [7; с. 38-39].

К. С. Мережковським було правильно сформульовано наукове значення Сюрени як пам'ятника первісної історії регіону. Серед якісних характеристик стоянки, автор зазначав її багатшаровість, чітку стратиграфію, винятковий достаток та розмаїтість культурних залишків, що надавали можливість виявити своєрідність шляхів розвитку верхнепалеолітичних культур півострова.

Виявивши в 1879 р. ще одну первісну стоянку неподалік Бахчисараю – Качинський навіс, К. С. Мережковський, керуючись планом, здійснив її ретельний огляд та рекогносцирування. Зокрема, на поверхні підлоги гроту вчений ідентифікував новітній культурний шар, утворений внаслідок того, що “татари зі своїми биками та маджарами зупиняються тут під час непогоди” [7]. Далі вченим було знайдено та описано численні залишки розбитих та почасти обвуглілих кісток, перегнив вугілля та кам'яні знаряддя праці. Революційне значення серед знахідок вченого посідали ідентифіковані частини людського кістяка поруч із кам'яними палеолітичними знаряддями. Це були дві половинки нижньої щелепи із зубами та ушкодженою лопаткою. Дослідник припускав, що у Качинському навісі у майбутньому буде знайдено і повний кістяк древньої людини, а, можливо, декілька поховань. Таким чином, у планах К. С. Мережковського значилося: “якщо я продовжу власні розкопки у майбутньому (1881-му) році, то це місце буде одним з перших, куди я завітаю в надії знайти важливі антропологічні вказівки” [7].

Таким чином, у процесі практичних пошуків вченого поступово вироблялися як новаційний інструментарій польових досліджень первісної історії, так і формувалися конкретні уявлення про прийоми розкопок тощо. Після кримських експедицій у 1887 р. до хрестоматійної “Програми” Г. Є. Щуровського К. С. Мережковським було введено авторські доповнення та корективи. Наприклад, якщо, Г. Є. Щуровський рекомендував точну фіксацію знахідок за допомогою розбивки досліджуваної площі пам'ятника на квадратну сітку, К. С. Мережковський висловлював ідею проведення розкопок ще меншими квадратами пошарово, залишаючи між ними вузькі контрольні перемички. На основі визначеного складу фауни, учений робив висновки про вік культурних залишків пам'ятника, про гідрологію кримських річок у минулому. Крім цього, К. С. Мережковський обґрунтував припущення про можливість встановлення абсолютного віку печерних відкладень шляхом вимірювання щебеню, що обсипався зі стелі, накопиченого у верхньому шарі, а, отже, відкладеного за весь історичний період. Окрему позицію посідали ідеї ученого про виділення локальних підрозділів

верхнього палеоліту, зокрема подібність кримського та кавказького палеоліту. К. С. Мережковський зазначав: “Така вражаюча подібність доходить до того, що, наприклад, кримські знахідки з Кізіл-Коби доцільно розглядати як місцеву варіацію єгипетських типів... а, отже, можна зробити припущення, що колись кам’яна культура Єгипту та Криму була загальною і одна вийшла з іншої...” (К. С. Мережковський. Кам’яне століття в Єгипті та Сирії // Відомості Російського географічного товариства за 1880 рік. 1887. – Т. 17. – С. 304-305, с. 314).

Вважаючи необхідною організацію подальшого вивчення первісної історії Криму та України, наголошуючи на значенні цих розвідок для вітчизняної історії загалом, К. С. Мережковський вказував: “Незважаючи на те..., що розкопки коштують досить дорого, їх треба неодмінно здійснювати; я переконаний, що результати безперечно винагородять за усю працю та витрати з цієї діяльності” [7; с. 15].

На жаль, загальними результатами польових досліджень К. С. Мережковського стали лише невеликі публікації “антропологічних” статей та звітів. Заплановану автором монографію про первісну історію Криму так і не було видано. Колекція знайдених кременів виявилась частково загубленою, частково розпорошеною по різних музеях. У 1920-х рр. С. М. Замятіним було знайдено декілька надрукованих К. С. Мережковським таблиць, підготовлених для нереалізованої монографії.

Якщо оцінка діяльності К. С. Мережковського у галузі досліджень первісної історії Криму та України офіційною наукою характеризувалася виключно позитивно, то з’ясування причин раптового зникнення інтересу ученого археологічних пошуків викликало певну дискусію. Так, у ХХ ст. Г. О. Бонч-Осмоловський вказував на несприятливі соціокультурні та історичні умови 80-х – 90-х рр. ХІХ ст., коли дослідження у галузі первісної археології вступали у протиріччя з офіційною ідеологією загальноросійської дійсності, яка базувалася на концепції “самодержавства – православ’я та народності”. Впливала й політична реакція як наслідок активної діяльності представників революційних народників [9; с. 61-62]. О. О. Формозов вважав, що факт “зникнення інтересу вченого до проблематики вітчизняного кам’яного віку” не можна обмежувати лише зовнішніми чинниками. До цього слід долучити й внутрішню психологічну кризу інтелігенції на зламі ХІХ–ХХ ст., втрату віри у прогрес та високі ідеї наукової творчості. Про це, як вказував історіограф, засвідчував факт, що перебуваючи у Франції, за межами впливу російської цензури, впродовж 1881–1883 рр. К. С. Мережковський майже не займався розвідками з питань первісної історії і надрукував лише невелику статтю про Вовчий грот [9; с. 62]. Іншим чинником, на думку О. О. Формозова, стали особливості особистісного життя ученого, суспільна думка та чутки про його моральні

якості та містико-реакційні нахили, періодичні психічні депресії тощо. Зокрема такі дані поширювала тогочасна періодична преса. Наприклад, часопис "Казанський телеграф". Про душевну хворобу К. С. Мережковського зазначає й Енциклопедичний словник Брокгауза та Єфрона. Таким чином, у дослідженні О. О. Формозова переслідуються прагнення цілісної демонстрації того як розвиток наукового напрямку часто визначається і обумовлюється специфікою особистостей учених, наголошується на значенні персоналістичного чинника у процесі становлення наукового знання.

Таким чином, очевидно, згасання інтересу до первісних досліджень у К. С. Мережковського детермінувалося сукупністю як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. У будь-якому разі, наприкінці 1880 р. вченого було відроджено на два роки до Європи. У Німеччині К. С. Мережковський активно продовжував дослідження у галузі антропології, зоології, ботаніки у лабораторії Р. Вирхова у Берліні, стажувався у Лейпцизі, Ієні. Працював у Паризькому університеті, а також на Неаполітанській станції в Італії.

Після повернення до Росії у 1883 р. К. С. Мережковський захистив дисертацію на тему "Матеріали до пізнання тваринних пігментів", а з 1884 р. розпочав викладацьку діяльність у Санкт-Петербурзькому університеті та на вищих жіночих курсах. У 1886 р. учений знову відвідав Україну та Крим. Він оселився у маєтку батька неподалік Ялти; у 1893 р. був призначений завідувачем кримських фруктових садів державного відомства. Результатом занять ампелографією стала серія фундаментальних статей з питань виноробства. З 1897 р. К. С. Мережковський влаштувався на Севастопольську біологічну станцію, де продовжив дослідження зоологічного характеру, вивчаючи діатомові водорості Чорного та Азовського морів, періодично виїжджаючи на російську станцію до Виллафранка на Середземне море. У цей період було надруковано праці "Інструкція для збирання діатомових водоростей" (1897), "Список діатомових Чорного моря" (1897–1898 рр., опублікована в 1902–1903-х рр.), "Замітки про діатомові водорості Генічеська (Азовське море)" (1902).

У 1898 р. К. С. Мережковський розпочав систематизацію матеріалів фундаментального ілюстрованого дослідження "Ампелографія (виноградарство) Криму", але закінчити не встиг у зв'язку з раптовим від'їздом у США. У Північній Америці вчений перебував до 1902 р., працював в університеті Берклі біля Сан-Франциско, жив у Лос-Анджелесі під ім'ям W. Adler.

Улітку 1902 р. К. С. Мережковський повернувся до Росії. 18 лютого 1902 р. за пропозицією професора О. О. Остроумова був призначений працівником зоологічного музею при Казанському університеті. У 1903 р. захистив дисертацію на тему "До морфології діатомових водоростей", здобувши ступінь магістра ботаніки. З 1904 р. К. С. Мережковський –

приват-доцент кафедри ботаніки Казанського університету, з 1906 р. – виконуючий обов'язки екстраординарного професора (після захисту чергової дисертацію на тему “Закони ендохрома”). У 1907 р. К. С. Мережковський одержав науковий ступінь доктора ботаніки, а у 1908 р. здобув звання екстраординарного професора.

Академічна кар'єра ученого припинилася у 1914 р. Ученого звинуватили у злочині проти моральності. Серед пунктів звинувачення були антисемітські виступи, його агентурна діяльність в охоронному відділенні, психічні розлади на ґрунті спиритизму тощо. К. С. Мережковський був змушений виїхати з Росії за кордон (спочатку у Францію, де він був призначений міністром освіти в Ніцці, потім до Женеви). У Швейцарії вчений надрукував дослідження “Рослини як симбіотичний комплекс” (1920) та філософську космогонічну працю “Універсальний ритм як основа нової концепції Всесвіту” (1920). Перша розвідка стала відкриттям у природничих знаннях епохи. Її автор став одним із творців теорії симбіогенезу, відповідно до якої більш складні клітини виникли внаслідок симбіозу менш складних. Ґрунтуючись на цій теорії, К. С. Мережковський запропонував оригінальну систему органічного світу з розподілом його на три царства: микоїди (гриби, бактерії, синьо-зелені водорості), рослини та тварини. Водночас, означена сукупність зовнішніх соціополітичних та особистісних психологічних чинників вплинула на стан здоров'я ученого. 9 січня 1921 р. “першовідкривач” кримського палеоліту закінчив життя суїцидом в одному з готелів Женеви. У посмертному листі, адресованому професору Виберу, К. С. Мережковський повідомив причину самогубства: “Занадто старий, щоб працювати, і занадто бідний, щоб жити...” [9; с. 64-65].

Таким чином, систематизація та узагальнення невеликої за кількістю, однак ґрунтовної за змістом історичної спадщини К. С. Мережковського засвідчує, що пропедевтичний період досліджень вітчизняних пам'ятників первісної історії здійснювався не стільки центральними науковими установами, а, переважно, окремими сподвижниками, науковцями. При цьому авторські наукові підходи відповідали рівню тогочасної академічної науки, і певним чином, доповнювали, збагачували її інструментарій.

Заслугою К. С. Мережковського як ученого-археолога залишилося відкриття палеоліту та мезоліту Криму та Північного Причорномор'я загалом; локалізація перших ранньопалеолітичних та перших печерних стоянок в Україні та Росії (Вовчий грот, Качинський навіс, Сюрень I та II), що згодом стали еталонними та увійшли до всіх підручників з археології; припущення про існування похованих печер (Кабазі у с. Малинівка); започаткування вивчення відкритих стоянок первісної людини на гірських плато (нагір'я Кізіл-Коба) та знаходження первісних артефактів на узбережжі (Замрук у західному Криму).

Використана література:

1. Бадер О. Н. Волчий грот, некоторые результаты его изучения / Отто Николаевич Бадер, Николай Оттович Бадер // Исследование палеолита в Крыму (1879–1979) : сб. научных трудов (отв.ред. Ю. Г. Колосов). – К., 1979. – С. 15-27.
2. Векилова Е. А. Стоянка Сюрень I и ее место среди палеолитических местонахождений Крыма и ближайших территорий / Елена Алексеевна Векилова // МИА СССР. – 1959. – Т. 3. – № 59. – С. 235-353.
3. Векилова Е. А. Каменный век Крыма, некоторые итоги и проблемы / Елена Алексеевна Векилова // МИА. – 1971. – № 173. – С. 149-161.
4. Замятин С. Н. Новые данные по палеолиту Закавказья / Сергей Николаевич Замятин // Советская этнография. – 1935. – № 2. – С. 116-123.
5. Клепинин Н. Н. Находки орудий каменного века в Крыму / Николай Николаевич Клепинин // ИТУАК. – 1918. – № 54. – С. 360-361.
6. Мережковский К. С. Отчет о предварительных исследованиях каменного века в Крыму // Известия РГО за 1880 г. – 1881. – Т. 16. – С. 121-122.
7. Мережковский К. С. Отчет о предварительных исследованиях каменного века в Крыму / Константин Сергеевич Мережковский. – СПб., 1980. – 43 с., ил.
8. Мережковский К. С. Несколько дополнений к программе для исследования костеносных пещер почетного члена Г. Е. Щуровского / Константин Сергеевич Мережковский // Известия Русского географического общества за 1881 г. – 1887. – Т. 17. – Примечания. – С. 1-2.
9. Формозов А. А. Начало изучения каменного века в России: первые книги / Александр Александрович Формозов. – М. : Наука, 1983. – 128 с.
10. Щепинский А. А. К вопросу об ашеле в Крыму Э. А. Щепинский // Исследование палеолита в Крыму (1879 – 1979) : сб. научных трудов (отв.ред. Колосов Ю. Г.). – К., 1979. – С. 85-91.
11. Щуровский Г. Е. Программа для исследования костеносных пещер / Геннадий Евгеньевич Щуровский // Известия РГО за 1879 г. – 1880. – Т. 15. – Приложения. – С. 3-13.

ЧЕРКАСОВ А. В. К вопросу о начале изучения палеолита Крыма: научное наследие К. С. Мережковского.

В статье поданы обзор и систематизация научного наследия К. С. Мережковского. Акцентируется внимание на вкладе ученого в развитие отечественной истории первобытного общества и первобытной археологии.

Ключевые слова: *отечественная историография, исторический памятник, история первобытного общества в Украине, методика археологического исследования.*

CHERKASOV O. V. To the question about beginning of study of paleolith of Crimea: scientific heritage of K. S. Merezkhovsky.

A review and systematization of scientific heritage of K. S. Merezkhovsky are given in the article. Attention is accented on the contribution of scientist to development of home history of primitive society and primitive archaeology.

Keywords: *national historiography, historical monument, history of primitive society in Ukraine, methodology of archaeological research.*